

Svenskt lagförslag om brott mot staten och allmänheten.

Av Professor, juris dr. RAGNAR BERGENDAL.

I.

Det sedan länge fortgående arbetet på en reform av den svenska allmänna strafflagen fullföljes numera på två parallella linjer. Man syftar därvid icke längre till att som slutprodukt erhålla en i formellt hänseende enhetlig ny strafflag. I stället tänker man sig att åstadkomma två lagar eller balkar, ägnade att ingå i den allmänna lagen såsom motsvarigheter till 1734 års missgärningsbalk och straffbalk. I en av balkarna skulle alltså upptagas motsvarigheter till de bestämmelser om straffen, som i den nuvarande strafflagen återfinnas i 2 kap. och i vissa delar av 4 och 5 kap. (konkurrens, verkställighetspreskription). Dessa regler äro emellertid som bekant ytterst summariska och fullständigas av ett stort antal, i allmänhet under den senaste tiden tillkomna eller omarbetade lagar om straffens verkställighet och eljest om straffdomens närmare innebörd: främst lagarna om verkställighet av bötesstraff (1937), om verkställighet av frihetsstraff m. m. (den 21 december 1945), om villkorlig frigivning (1943). Emellertid äro ju i nutiden de kriminalpolitiska rättsverkningarna icke uttömda härmed. Vid sidan av straffen användes dels villkorlig dom, som enligt 1939 års lag kan förknippas med ganska ingripande åtgärder i syfte att förebygga brott, dels de frihetsberövande till sin varaktighet mer eller mindre obestämda skyddsåtgärderna tvångsuppfostran, ungdomsfängelse, förvaring och internering. De härom gällande lagarna äro i allmänhet helt nya, och de kunna betrak-

tas såsom förarbeten till den nya balken. Vissa lagar på dennas område hava tillkommit efter förslag av strafflagberedningen — tillsatt 1938, ordförande presidenten *K. Schlyter*. F. n. är denna beredning sysselsatt med utarbetande av förslag till den nya balken. Med hänsyn till sin nu antydda omfattning kommer denna möjligen att i förslaget benämnas „skyddsbalk“ i stället för straffbalk. Dess gränser mot den andra tilltänkta balken äro ännu icke helt fixerade.

För en missgärningsbalk, enligt somligas mening lämpligare benämnd „brottsbalk“, återstå reglerna om brotten, nämligen dels allmänstraffrättsliga stadganden i bl. a. de ämnen, som nu äro reglerade i strafflagen 1 och 3 kap. samt delar av 4 och 5 kap., dels beskrivningar av de särskilda brotten med därtill hörande straffsatsar. Förberedelserna till denna balk äro anförtrödda åt straffrättskommittén, tillsatt 1937, under ordförandeskap av presidenten *B. Ekeberg*. Denna framlade 1940 ett betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott, vilket även upptog några allmänstraffrättsliga bestämmelser, främst angående iteration (4 kap. 14 §). På grundval av förslaget tillkom lagen den 12 juni 1942, som gav helt ny lydelse åt strafflagens 20—23 kap.; den upptog även nyreglering av försökets straffbarhet och medförde f. ö. vissa omflyttningar av äldre bestämmelser utan större förändringar av innehållet. Senare har kommittén utarbetat ett omfångsrikt betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten, dagtecknat den 30 november 1944 (statens offentliga utredningar 1944 : 69, Stockholm 1945). De föreslagna bestämmelserna äro avsedda att ersätta de nuvarande 7—13, 19, 24 och 25 kap. samt vissa delar av andra kapitel, såsom närmare framgår här nedan. Sedlighetsbrotten, som åtminstone delvis få anses såsom brott mot allmänheten, hava uppskjutits till den återstående etappen, som skall omfatta brott mot person (nuv. 14—18 kap.). Av allmänstraffrättsliga ämnen behandlar förslaget förverkande såsom straffpåföljd, förberedelse och medverkan till brott. Den nuvarande kapitelindelningen har bibehållits i sina grövsta huvuddrag, jfr nedan. Först vid lagarbetets av-

slutning torde en helt förändrad gruppering av brotten komma under övervägande.

Det nu föreliggande förslaget har efter remiss föranlett talrika yttranden från myndigheter och sammanslutningar. Det är nu föremål för bearbetning inom justitiedepartementet, varvid åtskilliga ändringar torde komma att vidtagas. Därefter torde förslaget inom den närmaste tiden komma att överlämnas till granskning av lagrådet.

I likhet med lagstiftningen om förmögenhetsbrott åsyftar detta förslag en djupgående och fullständig modernisering av den behandlade delen av strafflagstiftningen; endast enstaka lagrum, som nyligen blivit omarbetade i annat sammanhang eller som rätteligen höra till den återstående avdelningen om brott mot person, hava lämnats orubbade till sitt innehåll. Till skillnad från de viktigare förmögenhetsbrotten förekomma åtskilliga även mycket betydelsefulla brott mot staten eller allmänheten endast sällan i domstolspraxis, och det materiel som denna kan erbjuda till belysning av brister i de gällande bestämmelserna är följaktligen för flera brottsgrupper ganska sparsamt; dock kan erinras att vissa brott, som i allmänhet knappast förekomma vid domstolarna, just de senare åren varit mycket vanliga, t. ex. spioneribrott. Politiska händelser i Sverige närstående länder ha krävt beaktande, framför allt i fråga om brott mot staten. I övrigt ha överväganden av principiell och systematisk art spelat en viss roll, bl. a. på det sätt att man önskat i möjligaste mån uppnå överensstämmelse i metodiskt hänseende med lagstiftningen om förmögenhetsbrott; erfarenheter från dennas tillämpning och om det sätt varpå den mottagits, hava naturligen noggrant beaktats. Av andra lagarbeten hava *Thyréns* utkast — som i hithörande delar varit mindre föråldrade än beträffande förmögenhetsbrotten — funnits lämna god vägledning i många stycken. Även de danska och schweiziska strafflagarna ha flitigt anlitats såsom förebilder.

Här skall i första hand lämnas en översikt av lagförslagets huvudsakliga innehåll. Beträffande straffsystemet upptagas vissa allmänna bestämmelser angående avsättning och suspen-

sion; dessa beröras nedan i samband med ämbetsbrotten. Vidare föreslås allmänna bestämmelser om *konfiskation* såsom straffpåföljd (2 kap. 18—20 §§). Dessa innebära en nyhet för den allmänna strafflagen, som endast innehåller några sparsamma bestämmelser om sådan påföljd vid särskilda brott; inom specialstraffrätten, särskilt i fråga om brott mot tull- och rusdrycksförfattningar är den sedan gammalt flitigt använd. Förverkande kan avse dels särskilda föremål, dels penningbelopp m. m. I det förra hänseendet gälla bestämmelserna främst vad som använts såsom hjälpmedel vid en straffbelagd gärning eller frambragts genom en sådan. Därjämte kunna föremål som på ett särskilt utpräglat sätt äro avsedda för brottslig användning, såsom inbrottsverktyg, falskt mynt o. dyl., konfiskeras, även om de ännu icke blivit använda på sådant sätt. Vidare gäller, att penningbelopp eller annat, som någon mottagit såsom muta eller såsom förlag eller vederlag för utförande av brott, samt annan vinning av brott, vilken ej motsvaras av skada för enskild, kan göras till föremål för förverkande. Denna påföljd är städse fakultativ.

I anslutning till de 1942 införda bestämmelserna om försök föreslås i 3 kap. allmänna regler om straff för *förberedelse* till brott (2 §). Härav särskiljas två former. Den ena består i att någon lämnar eller mottager penningar eller annat såsom förlag eller vederlag för utförande av brott eller tager befattning med gift, sprängämne, vapen, dyrk, förfalskningsverktyg eller annat sådant hjälpmedel för brott. Förberedelse av detta slag skall bestraffas i fråga om dels alla de brott, som äro straffbara på försöksstadiet, dels andra brott, för vilka straffmaximum är minst straffarbete i fyra år. Den andra formen av förberedelse består i förbindelse med annan för att förbereda, möjliggöra eller underlätta att brott framdeles må förövas, alltså bl. a. stämpling till bestämt brott eller försök att anstifta sådant. Till skillnad från vad tidigare föreslagits, t. ex. av *Thyrén*, skall sålunda försök till anstiftan icke straffas enligt de regler, som gälla för försök. Förberedelse av den senare typen skall bestraffas endast vid ett antal mycket svåra brott.

Viktigast bland förslagets nyheter på det allmänstraffrättsliga området är en helt förändrad behandling av *subjektspluraliteten*, benämnd medverkan (3 kap. 3 och 4 §§). I samband med förslagets nyss berörda ståndpunkt i fråga om försök till anstiftan gäller att ingen kan straffas för medverkan till ett brott, som icke kommit till stånd (såsom fullbordat brott, försök eller förberedelse); det måste finnas en åtminstone faktisk gärningsman. Är denna förutsättning uppfylld, skall emellertid varje medverkande bedömas självständigt och bestraffas — såsom gärningsman, anstiftare eller medhjälpare — efter den roll han faktiskt spelat och efter det uppsåt eller den oaktsamhet som ligger honom till last. Begreppet medelbart gärningsmannaskap blir följaktligen överflödigt. För brott som, när samverkan mellan flera icke förekommer, förutsätta ett subjekt i särskild ställning, såsom ämbetsbrott, gäldenärsbrott, många sedlighetsbrott, skall straff drabba även en extraneus som medverkar med ett sådant specialsubjekt. Dock kan en sådan extraneus ävensom överhuvud en medverkande (även gärningsman), vars brottslighet eljest är underordnad eller mindre väsentlig, erhålla nedsatt straff eller i ringa fall bliva strafflös.

De nu berörda allmänstraffrättsliga bestämmelserna äro avsedda att tillämpas inom strafflagens hela område, och sålunda jämväl inom de delar därav som t. v. icke blivit omarbetade, t. ex. misshandelsbrotten. I fråga om uppsåtligt dödande skall detta enligt motiven (sid. 96 f.) icke innebära, att medverkan till självmord skulle bliva straffbelagd; ty att någon gör ett sådant angrepp mot sig själv är icke något brott. Av tankegången synes följa, att även den som förmår en sinnessjuk eller minderårig till självmord skulle vara strafflös, i modsats till vid hittills antagits gälla; förmodligen är denne slutsats icke avsedd. Motiven uttala, att frågan om delaktighet i självmord är diskutabel och att ämnet, i samband med frågan om bestraffning av den som dödat en annan på dennes egen begäran, bör upptagas vid den blivande revisionen av misshandelsbrotten.

Vad angår de allmänstraffrättsliga bestämmelsernas använd-

ning för brott, vilka behandlas i författningar utanför själva strafflagen, förutsättes att dennas bestämmelser i sådana ämnen i allmänhet komma att analogiskt tillämpas vid brott enligt andra författningar. Beträffande de i förslaget behandlade ämnena är detta i någon mån av betydelse i fråga om förberedelse, nämligen till brott vid vilka försök är särskilt straffbelagt, och i synnerhet beträffande medverkan. Dock skola de särskilda bestämmelser härom, som äro givna flerstädes inom specialstraffrätten, icke nu upphävas utan alltjämt gälla. Möjligen kan härvid den allmänna strafflagens förändrade uppfattning av gärningsmannaskap och annan samverkan med en strafflös faktisk gärningsman komma att inverka på tolkningen av specialbestämmelserna. Det antydes (sid. 102) att strafflagens medverkansbestämmelser icke bliva att tillämpa i fråga om rena polisförseelser. Avgränsningen av dessa är emellertid skäligen oviss. För den gällande rättens del har ibland antagits, att delaktighet icke utan särskild föreskrift skulle vara straffbar om för gärningsmannaskap icke är stadgat högre straff än böter¹⁾; någon enighet härom synes emellertid icke bestå. — I fråga om konfiskation har åt de nu föreslagna bestämmelserna givits en avfattning, som avser att i huvudsak utesluta analogisk tillämpning utanför strafflagen. Det förmodas emellertid, att specialstraffrättens förverkandebestämmelser vid blivande lagstiftning komma att jämkas till större eller mindre överensstämmelse med de nya reglerna i strafflagen och därmed även inbördes.

Härefter skall beröras förslagets innehåll beträffande *särskilda grupper av brott*.

Det nuvarande 7 kap., om religionsbrott, skall enligt förslaget upphävas. Dess centrala innehåll, angående hädelse och gäckeri av gudstjänsten, återfinnes i en i 11 kap. upptagen bestämmelse om straff för brott mot trosfrid, bestående i att man offentligen hånar eller skymfar den heliga skrift eller annat som

¹⁾ Jfr den uttryckliga bestämmelse om straff för viss delaktighet i falskdeklaration, som genom Kungl. Förordning den 31 maj 1935 (nr 255) infördes i ett nytt 3 mom. i 143 § taxeringsförordningen av 1928 (numera upphävd).

av erkänt trossamfund hålles heligt (8 §); detta straffskydd skall alltså icke vidare vara begränsat till sådant som är heligt för statskyrkan. Sabbatsbrott (nuv. 7 kap. 3 §) anses kunna tillräckligt bekämpas genom straffbud i lagstiftning om arbetstid, butiksstängning o. s. v. samt med förslagens allmänna bestämmelse om förargelseväckande beteende (11 kap. 11 §).

Brott mot rikets säkerhet upptagas alljämt i 8 kap. Detta hittills mycket vidlyftiga kapitelns omfång har minskats genom att brott, som endast rikta sig mot den inre säkerheten och sålunda icke beröra förhållandet till främmande makter, överförts till 9 kap. Detta gäller redan högförräderi; nuv. 8 kap. 2 § motsvaras i förslaget av 9 kap. 1 §, angående uppror. Även till andra kapitel hava vissa bestämmelser överförts från nuv. 8 kap. och därvid fått uppgå i mera omfattande föreskrifter med allmän räckvidd (t. ex. om förberedelse, medverkan, konfiskation, ämbetsstraff). Kapitlets kvarblivande innehåll företer i sak icke mycket stora avvikelser från det nuvarande 8 kap., som i huvudsak fick sin utformning 1940, men åtskilliga jämkningar ha vidtagits, särskilt för att uppnå större enkelhet och överskådlighet. — Försök till förverkligande av ett högförrådiskt uppsåt skall i och för sig ej vidare straffas såsom fullbordat brott. För detta kräves emellertid ej mera än en handling som innebär fara för uppsåtets förverkligande. Även försök härtill är naturligtvis straffbart (14 §). — Beträffande den tid, då krigsförräderi kan begås, förekommer ej längre det svårbestämbara stadiet „då krig hotar riket“. I stället fordras principiellt att riket är i krig, men därjämte äger regeringen förordna att vad som stadgas för det fall att riket är i krig jämväl skall äga tillämpning beträffande brott som förövas under annan tid. Andra länders erfarenhet visar, att det kan vara svårt att avgöra om en stat vid en viss tidpunkt är eller varit i krig, men också att regeringens förordningsmakt, då landet är ockuperat eller eljest föremål för ett starkt utländskt tryck, icke alltid kan användas på ett sakenligt sätt. — Den omdiskuterade bestämmelsen om olovlig underrättelseverksamhet (nuv. 14 a §, försl. 9 §) har bibehållits utan någon djupgående förändring. Kravet på att

verksamheten skall vara hemlig har bortfallit. I viss mån såsom en ersättning därför har i själva rekvisitet inryckts stadgandets legislativa grund, att verksamhetens bedrivande inom riket skall vara oförenligt med dettas vänskapliga förhållande till främmande makt; om dylika rekvisit jämför vidare i det följande. Den 1942 införda opportunitetsprövningen beträffande åtal har behållits, men förlagts till justitiekanslern i stället för regeringen. Skälet härtill torde vara, att man ansett att ett regeringsbeslut lättare kan få alltför allvarliga utrikespolitiska följdverkningar.

Det nuvarande 9 kap. avhandlar *majestätsbrott* jämte vissa brott mot riksstyrelse, d. v. s. tillförordnad regering, och mot riksdagen. Förslaget har utsträckt detta särskilda straffskydd till att omfatta även statsrådet i dess normala funktion, och bestämmelserna om majestätsbrott m. m. hava starkt förenklats. I övrigt har till detta kapitel, såsom nämnts, från nuv. 8 kap. överflyttats brott mot rikets inre säkerhet, främst uppror, som motsvarar det nuvarande högförräderiet till den del det icke innebär angrepp på rikets yttre integritet eller oberoende (1 §). Här har även inrymmts krigstjänstsvik, bestående i att någon genom stympning eller annorledes gör sig oduglig till honom åliggande tjänstgöring för rikets försvar, eller genom vilseledande undandraget sig sådan tjänstgöringsskyldighet. Det med nödvändighet icke fullt enhetliga kapitlet har fått rubriken: Om *högmålsbrott*.

Periferiska angrepp mot statens och andra allmänna organ eller funktioner behandlas i 10 kap. under benämningen *brott mot allmän verksamhet*. Kapitlets kärna är gemensam med det nuvarande 10 kap., men innehållet företer stora olikheter mot detta. Bl. a. kan nämnas, att uppror (i hittillsvarande bemärkelse) och upplopp överförts till 11 kap.; den avgörande synpunkten för placeringen av dessa brott har nämligen ansetts böra vara att de städse utgöra ett störande av allmän ordning.

Främst i 10 kap. står såsom hittills våld å ämbetsman, i eller för hans ämbete. Med ämbetsman likställes annan, som enligt 25 kap. är underkastad ämbetsansvar, och vidare den som enligt Konungens förordnande skall åtnjuta samma skydd som

ämbetsman; en sådan utsträckning av skyddet torde exempelvis kunna komma i fråga för funktionärer vid vissa koncessionerade enskilda företag. Även en avgången befattningshavare skall åtnjuta skydd mot angrepp som sker i syfte att hämnas för vad han i sin syssla gjort eller underlåtit. Till våld å ämbetsman hava anslutits våldsamt motstånd vid offentlig förrättning m. m. (2 §), tjänstemissfirmelse (3 §), som kan avse ej blott särskild funktionär utan även kollektiv, nämligen myndighet eller annat organ som äger besluta i allmänna angelägenheter. I 4 § straffbelägges, under beteckningen förgripelse mot ämbetsman, andra tvångs- och hämndeåtgärder mot de skyddade funktionärerna, t. ex. ekonomiska stridsåtgärder; detta är en nyhet (jfr. nuv. 11 kap. 8 § tredje st. angående sådana angrepp mot vittnen). — Till detta kapitel överflyttas från 25 kap. den aktiva bestickningen av ämbetsmän m. fl. (5 §). I 6 § upptages „otillbörligt verkande i val“ i preciserad form och med utvidgning av skyddet till att avse även annan utövning av rösträtt i allmänt ärende. Hit hör korrupcion av dem som äro röstberättigade, straffbar även å den passiva sidan. För ett samhälle, som i anda och sanning vill vara demokratiskt, är det tydligen angeläget att bekämpa missbruk av denna art. Rättegångar, som hittills förekommit på detta område, ha ibland blottat förfaranden av mycket anstötlig beskaffenhet, t. ex. vid prästval. Emellertid får straffbudets betydelse icke överskattas.

Bevisförvanskning i fråga om brottmål straffbelägges generellt i 9 §, som är mera omfattande än de hittillsvarande bestämmelserna i 10 kap. 18 a § och 16 kap. 2 §. Härtill ansluta sig regler om personlig faution och hjälp till rymning (10 och 11 §§). Kapitlet avslutas med en allmän bestämmelse om ingrepp i myndighets verksamhet, som skall ersätta den gällande lagens detaljerade men i sin kausuistik ofullständiga regler i 10 kap. 19, 21, 22 och 23 §§, samt med straffbud angående obehörig tjänsteutövning och föregivande av allmän ställning.

Förslagets 11 kap., *om brott mot allmän ordning*, upptager det nuvarande 11 kap.:s fridsbrott, till den del de icke rikta sig mot enskild (dessa hava provisoriskt överförts till 15 kap.),

samt vidare vissa brott som behandlas i delar af nuvarande 10 kap., jfr. ovan, och 18 kap. I 1 § behandlas ungefär det nuvarande s. k. upproret: att folksamling stör allmän ordning genom att ådagalägga uppsåt att sätta sig upp emot myndighet, öva våld å person eller egendom eller begå annat dylikt brott. Överensstämmande med ett allmänt språkbruk har härför använts beteckningen upplopp. Det nuvarande upploppet blir i allmänhet hänförligt under 2 § såsom ohörsamhet mot ordningsmakten. De f. n. kasuistiskt behandlade brotten mot allmän frid i 11 kap. 1, 2, 3, 5, 6, 9 och 9 a §§ ha sin motsvarighet i „störande av förrättningsfrid“, 3 §. Därefter följa i 4 § uppvigling, jfr nuvarande 10 kap. 14 §, och i 5 § underlåtenhet att avslöja brott m. m., jfr nuvarande 3 kap. 7 och 8 § samt 8 kap. 28 §. Det har ansetts riktigt att lämna utan straff åtskilligt av den s. k. negativa delaktighet, som nu är straffbelagd i 3 kap. 8 §; detta lagrum tillämpas mycket sällan. En straffsanktionerad skyldighet för helt utomstående att inskrida skall förekomma endast då det gäller att förebygga vissa mycket svåra brott. En motsvarighet till de 1936 införda straffbestämmelserna om samhällsfarlig ryktesspridning (8 kap. 21 § och 10 kap. 14 a §) möter i 6 §; de hava utbyggts med en föreskrift att ryktes-spridare som icke insåg att ryktet eller uttalandet var oriktigt, ändock skall dömas till (lägre) straff, där han underlåtit skäligen mått och steg för att förvissa sig om påståendets sanning.

Gjorda erfarenheter av antisemitisk och liknande propaganda, i synnerhet under krigstiden, ha föranlett att i den allmänna diskussionen och även i riksdagen rests krav på en häremot riktad straffbestämmelse. En sådan har upptagits i 7 § om „hets mot folkgrupp“, d. v. s. att någon offentligen hotar, förtalar eller smädar en grupp av befolkningen med viss härstamning eller trosbekännelse. Härmed torde man tänga gränserna för det område, som ägnar sig för reglering genom straffbestämmelser. Bl. a. kan befaras, att varje rättegång och i synnerhet varje fällande dom skulle giva nytt stoff åt en målvedveten propaganda, såsom ock i motiven framhålles. Om bestämmelsen skall genomföras, måste den erhålla en motsvarighet i tryck-

frihetsförordningen. Även om detta sker, måste man antaga att de säregna regler och traditioner, som utmärka vår tryckfrihetsprocess, skola göra straffskyddet väsentligen ineffektivt.

I det följande behandlas brott mot trosfrid, jfr ovan (8 §), och mot griftefrid (9 §).

Från kapitlet om sedlighetsbrott ha hit överflyttats några brott utan sexuell betoning, nämligen fylleri (10 §), djurplågeri (12 §) och vissa brott rörande hasardspel (13 §). Till fylleri ansluter sig förargelseväckande beteende (11 §). Båda bestraffas med penningböter, icke dagsböter. Enligt den gällande rätten förutsätta de båda sistnämnda brotten, att det anstötliga beteendet äger rum å plats — område eller lokal — som är upplåten för allmänheten. Förslaget fordrar endast, att man uppträder berusad eller betar sig på sätt som är ägnat att väcka förargelse på en plats där uppträdandet lätteligen kan iakttagas av utomstående. Denna utvidgning synes helt stå i samklang med dessa straffbestämmelsers syfte. Emellertid har den mötts av åtskillig kritik.

Såsom *förfalskningsbrott* behandlas i förslaget 12 kap. endast materiell förfalskning, positiv eller negativ. Det har ansetts att dessa brott inför lekmannauppfattningen framstå såsom en enhetlig brottsgrupp, och att även om de s. k. immateriella förfalskningsbrotten skulle angripa samma intresse som de materiella, likväl stora olikheter bestå mellan de båda grupperna beträffande såväl tillvägagångssättet som gärningsmännens personer och psyke. Nya kriminalisationer inom 12 kap. äro förfalskning av vissa enskilda märken (1 och 7 §§ passim), i huvudsak undertryckande av urkund (5 §) och möjligen — beroende på huru den gällande rätten är att uppfatta — förfalskning av signatur på konstverk o. dyl. (9 §). Från speciallagstiftningen har övertagits sådan efterbildning av penning-sedel som icke är att hänföra till egentlig förfalskning; skyddet häremot har utsträckts till mynt och offentligt värdeemärke (8 §). I huvuddrag oförändrade äro penningförfalskning (6 §) och förfalskning av fast märke (10 §, jfr nuvarande 11 §), den förra dock väsentligen förenklad.

Större förändringar föreslås beträffande den viktigaste förfalskningsformen, nämligen förfalskning av handlingar. Förslaget har övergivit den gällande rättens detaljerat kasuistiska särskiljande av fem olika typer av handlingar, vilket lett till ofullständighet och i tillämpningen till mycken osäkerhet. Det uppställer endast ett enhetligt brott, urkundsförfalskning, som fördelas på tre svårhetsgrader (1—3 §). Objekt härför äro dels alla de nu straffskyddade handlingarna och även alla andra skriftliga „avsiktsurkunder“, därutöver även skriftliga tillfällighetsurkunder, såsom privatbrev. Ytterligare hänföras till de straffskyddade urkunderna även allmänna och enskilda bevismärken, såsom biljetter, legitimations- och ransoneringskort, kassakvitton och mottagningsbevis (när dessa icke äro att anse som handlingar). Förfalskningsåtgärden kan straffas, även om det förfalskade icke blivit begagnat. Enbart begagnande straffas naturligen också, och därmed likställas att en handling utlämnas till begagnande (4 §). De vådor, som skulle kunna följa av dessa utvidgningar av det straffbara området, har man velat förebygga genom ett krav på att en förfalskningsåtgärd, liksom ett begagnande etc., för att vara straffbar skall „innebära fara i bevishänseende“, varom mera i det följande. Detta kriterium uppställas vid de flesta brotten i kapitlet, dock ej penningförfalskning som ansetts städse innebära sådan fara. — Såsom märkesförfalskning straffas eftergörande av vare sig offentligt eller enskilt men för allmänheten avsett värdemärke och av offentlig kontrollmärkning på mått, vikt, vara m. m., jämte vissa andra gärningsformer rörande värdemärken och kontrollmärkning; genom brottsbeskrivningens avfattning har man velat undgå att denna brottstyp skulle komma att, såsom för närvarande, inbegripa vissa arter av intellektuell förfalskning (7 §).

Försök till förfalskningsbrott är straffbart i ganska vid omfattning (11 §). Beträffande de brott, som förutsätta fara i bevishänseende, stadgas i 12 § straffnedsättning eller ibland strafflöshet för det fall att gärningens föröware innan avsevärd olägenhet uppkommit frivilligt avvärjt faran.

Det nuvarande 13 kap. avhandlar endast ett enda brott, nämligen *mened*. Detta är det centrala brottet även i förslagets 13 kap., som emellertid utvidgats så att det omfattar även *falskt åtal och annan osann utsaga*. Uppsätlig *mened* (1 §) företer icke några betydande olikheter med den gällande rättens brottbegrepp. I själva lagtexten framhålles uttryckligen att *mened* kan begås även genom underlåtenhet, genom att „förtiga sanningen“. Förutsättningarna för att detta skall vara straffbart hava, här liksom vid andra underlåtenhetsbrott, icke kunnat angivas i lagtexten; motiven hänvisa till själva eden, t. ex. vittneseden med dess löfte att omtala vad man vet i det ifrågasvarande avseendet. Det nuvarande något oklara subjektiva rekvisitet „mot bättre vetande“ har ersatts med vanligt uppsåt. Om gärningen begås av grov oaktsamhet skall inträda straff för ovarsam edsaga (2 §). Även osann utsaga i rättegång av part, utan ed men under sanningsförsäkran enligt nya rättegångsbalken, belägges med straff (3 §).

De hittillsvarande reglerna i 16 kap. om falskt åtal och falsk angivelse äro svåra att överskåda och i flera hänseenden ålderdomligt konstruerade. Förslaget innebär en betydlig förenkling. Först behandlas oriktigt åtal, nämligen dels falskt åtal, d. v. s. att man med uppsåt (även eventuellt) åtalar den som är oskyldig (5 §), dels „obefogat åtal“, att någon eljest väcker åtal (som icke blir bifallet), ehuru han icke har sannolika skäl därtill. Indelningen sker alltså helt efter uppsåtets innehåll i stället för efter de svårtolkade bestämmningarna „argt uppsåt“, resp. „obetänksamhet“, som användas i den gällande lagen. — Falsk angivelse utgör enligt förslaget icke något särskilt brott. Den ingår i „falsk tillvitelse“: att någon inför allmän åklagare, polismyndighet eller viss annan myndighet sanningslöst tillvitar annan brottslig gärning, föregiver besvärande omständighet eller förnekar friande eller mildrande omständighet. Den som själv är initiativtagare kan straffas även vid culpa, för obefogad tillvitelse“, i fall han underlåtit skäligen mått och steg för att förvissa sig om sanningen (7 §).

Intellektuell handlingsförfalskning straffbelägges i två varian-

ter, osann försäkran och osant intygande (9 o. 10 §§). Den förra sker i skriftlig utsaga, som jämlikt lag eller författning avgives under edlig förpliktelse eller på heder och samvete; straffbestämmelsens tillämpningsområde bestämmes alltså i annan lagstiftning, och den är i viss mån en blankettbestämelse. Det andra brottet, osant intygande, med något lindrigare straff, hänför sig till varje intyg eller annan urkund som upprättas till bevis; straff drabbar endast osann uppgift om antingen annat än egna angelägenheter eller också om vem man själv är, däremot icke uppgifter om ens egna prestationer eller förhållanden; ytterligare bestraffas upprättande av skenavtal o. dyl. För straffbarhet fordras städse, att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Detta gäller även i de följande paragraferna, som straffbelägga några andra former av immateriella förfalskningsbrott, bl. a. att någon förnekar sin underskrift på urkund, som upprättats till bevis (12 §).

Förslaget 19 kap. motsvarar till väsentliga delar det nuvarande kapitlet med samma nummer. Därifrån har emellertid endast övertagits vad som ansetts kunna hänföras till *allmänfarliga brott*. Avgränsningen av denna grupp är ganska osäker. I typiska fall, t. ex. mordbrand (1 och 2 §§) åstadkommes fara för människors liv eller hälsa eller fara för omfattande förstörelse av annans egendom, därvid ofta båda slagens fara inträder samtidigt, liksom faran ofta hotar en obestämd och vidsträckt krets av objekt. I vissa fall är emellertid faran för de angivna intressena mera avlägsen eller indirekt. Till mordbrand bliva att hänföra vissa av de fall, som nu äro att bedöma enligt 3 §, nämligen då eldsåttandet icke innebär fara för människor, men för omfattande förstörelse av annans egendom; ofta kommer emellertid ett brott enligt nuv. 3 § att bliva hänförligt till vanlig skadegörelse. — „Härverk“ (3 §) är uppbyggt på samma sätt som mordbrand: att man åstadkommer explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara av nyssnämnda art för människor eller egendom.

Bland andra uppsåtliga brott i kapitlet märkes sabotage (4 §).

Detta behöver icke ske genom någon skadegörelse. Det består i att man allvarligt hindrar eller stör någon samhällsviktig funktion. Beskrivningen av de hithörande funktionerna är mycket detaljerad. Vid krig kan en hithörande gärning innebära krigsförräderi enligt 8 kap. 2 § och blir då i stället att bestraffa enligt sistnämnda, strängare bestämmelse. Under förarbetena till den gällande, tidsbegränsade sabotagelagen den 13 december 1940 ansågs det angeläget att icke inbegripa strejker och andra stridsåtgärder på arbetsmarknaden av „normal” art, d. v. s. i samband med löneaktioner o. dyl. Av hänsyn härtill uppställdes ett krav på uppsåt att skada försvaret m. m., men det får anses mycket oviss om man härmed lyckats genomföra den avsedda begränsningen. Förslaget gör uttryckligen undantag för åtgärd som allenast innefattar undanhållande av arbetskraft eller uppmaning därtill. S. k. samhällsfarliga strejker skola alltså icke under något förhållande hänföras till straffbart sabotage. De kunna däremot utgöra krigsförräderi, även om syftet är rent ekonomiskt.

Vidare upptages allmänfarlig förgiftning (för människor, 5 §) och i anslutning därtill framkallande av fara för könsjukdom (6 §, motsvarande nuv. 14 kap. 21 §), ävensom „förgöring”, bestående i att man med gift etc. framkallar allmän fara för djur eller växter (7 §); denna beteckning är med något förändrad innebörd hämtad från 17 kap. missgärningsbalken i 1734 års lag. — Slutligen upptages ett mycket omfattande oaktsamhetsbrott under benämningen allmänfarlig vårdslöshet (8 §) och en bestämmelse om straff för underlåtenhet att söka avvärja fara, som man på ett icke straffbart sätt har framkallat (9 §, jfr „*dolus subsequens*”).

I nuvarande 19 kap. behandlas även *skadegörelse* utan allmänfarlig karaktär (huvudsakligen 20 §). Förslaget har överfört detta brott till 24 kap. och straffbelagt gärningen i tre svårhetsgrader, av vilka den lindrigaste benämnes åverkan (1—3 §§). Huvudinnehållet i det nuvarande 24 kap. utgöres av åverkan, i ordets speciella innebörd i något äldre lagspråk, vilken knappast uppbäres av det allmänna språkbruket i nu-

tiden. Det är här fråga om åtskilliga kränkningar av rätt till fast egendom eller eljest av annans rätt till naturprodukter, vilka gärningar äro privilegierade i förhållande till de allmänna förmögenhetsbrotten; se särskilt 20 kap. 8 § i 1942 års lydelse. Redan i förslaget angående förmögenhetsbrotten föreslog kommittén att denna historiskt betingade men numera icke motive-
rade privilegiation skulle upphävas, och åverkan alltså bestraffas såsom stöld, förskingring o. s. v. enligt de allmänna reglerna. Detta förslag godkändes icke; man ansåg att det skulle leda till alltför sträng behandling — i synnerhet genom brottsbeteckningarna snatteri m. fl. — av vissa bagatellartade fall av åverkan, som snarast äro föranledda av hänsynslöshet eller okynne. Kommittén upprepar nu förslaget om upphävande av nuv. 24 kap. 1—10 §§, men har sökt avvärja de berörda betänkligheterna genom en föreskrift, att även tillgrepp av vissa naturprodukter, om brottet är att anse som ringa, skall hänföras till skadegörelse av den lindrigaste graden (2 § andra st.).

Liksom hittills handlar 25 kap. om *ämbetsbrott*. I lagtekniskt hänseende bereda dessa synnerliga svårigheter. Enligt förslaget bestraffas såsom ämbetsbrott endast sådana gärningar, som blott kunna begås av ämbetsmän, däremot icke gärningar som kunna begås även av personer i annan ställning. Brott av det senare slaget kunna visserligen framstå såsom straffvärda i särskilt hög grad, då de begås av ämbetsmän i ämbetet; detta har i några fall beaktats vid utformningen av särskilda straffbud, t. ex. om falskt åtal (13 kap. 5 §) och osant intygande (13 kap. 10 §), jfr även 21 kap. 3 § och 22 kap. 3 § i 1942 års lagstiftning. Däremot har det icke ansetts riktigt att utbryta vissa fall av allmänna brott till strängare bestraffning såsom särskilda ämbetsbrott („legalkonkurrens“), ej heller att, med tillämpning av de allmänna konkurrensreglerna, bestraffa en förskingring eller annat allmänt brott, som förövats av en ämbetsman i ämbetet, jämväl såsom ämbetsbrott. Följaktligen upptager förslaget såsom ämbetsbrott endast sådant åsidosättande av tjänsteplikt som icke sker genom någon särskilt straffbelagd gärning. Två huvudformer urskiljas: en grövre,

tjänstemissbruk (1 o. 2 §§), en lindrigare, tjänstefel (3 §). Beträffande det senare stadgas, att om felet är ringa, domstolen må underlåta att döma till straff och endast förklara, att ämbetsmannen förfarit felaktigt. Till särskild behandling upptagas passiv bestickning, „tagande av muta“, och brytande av tystnadsplikt (3 resp. 4 §). Vad som är föremål för tystnadsplikt, regleras icke i strafflagen; som bekant skall den svenska statsförvaltningen i mycket hög grad hållas öppen för offentlig insyn.

Såsom straff användes avsättning och suspension, i svårare fall därjämte frihetsstraff, i ringare fall allenast böter. Innebörden av dessa straff regleras i 2 kap. 15—17 §§. För den som innehar flera befattningar, ett särskilt beträffande kommunala förtroendemän mycket vanligt förhållande, innebär avsättning i princip förlust av samtliga befattningar; domstolen har emellertid fria händer. I fråga om suspension stadgas bl. a. att den ej må verkställas medan den dömda undergår frihetsstraff.

Ehuru området för ämbetsbrott, såsom nyss berörts, i förslaget blivit starkt begränsat, har användningen av ämbetsstraff icke kunnat inskränkas i lika hög grad. Det har ansetts nödvändigt att en ämbetsman skall även på grund av ett annat brott än ämbetsbrott kunna dömas till avsättning eller suspension, och detta oavsett om brottet innebär brytande av någon ämbetsplikt eller icke. Det är i Sverige icke möjligt att reglera denna fråga i administrativ eller eljest icke-strafrättslig ordning. Ty jämlikt grundlagsstadgande kunna ämbets- och tjänstemän icke, utan medelst rannsaking och dom, avsättas (regeringsformen § 36, vars tillämpningsområde man visserligen sökt begränsa genom nyare anställningsformer utan fullmakt). Även ur kriminalpolitisk synpunkt har dom å ämbetsstraff ansetts vara lämplig, då ämbetsmän m. fl. begått allmänna brott. I dessa fall har emellertid ämbetsstraffet stadgats såsom en påföljd icke direkt av brottet, utan av det för detta ådömda allmänna straffet, alltså såsom ett bistraff (25 kap. 7 §, jfr nuv. 2 kap. 18 §). Straffarbete skall i regel medföra avsättning; fängelse eller böter kunna medföra avsättning eller suspension, nämligen då

den dömde genom brottet visat sig vara ovärdig eller eljest uppenbarligen icke skickad att utöva tjänsten.

Delaktighet i ämbetsbrott anses f. n. icke vara straffbar. Förslaget intager en motsatt ståndpunkt, dock att medverkan till tjänstefel (5 §) endast skall bestraffas om den medverkande därigenom själv åsidosatt en honom åvilande tjänsteplikt. Den som icke själv innehar ämbete, kan naturligtvis endast dömas till allmänt straff (11 §). Han kan härvid komma i åtnjutande av straffnedsättning eller i ringa fall strafflöshet (3 kap. 4 §).

En svårlöst fråga beträffande ämbetsbrotten gäller avgränsningen av de befattningshavare, som kunna göra sig skyldiga till sådana brott. Frågan är av stor betydelse även därför att de, som äro underkastade ämbetsmannans ansvar, äro undantagna från den för arbetstagare i allmänhet gällande lagen om förnings- och förhandlingsrätt den 11 september 1936 och därmed praktiskt sett äro betagna rätt att strejka. Varje utvidgning av ämbetsansvaret medför alltså viktiga konsekvenser av arbetsrättslig natur. Denna sammankoppling torde på sin tid ha varit en legislativ nödfallsutväg, och synes icke motiverad. Det är svårt att inse varför befattningshavare, som anses böra äga strejkrätt eller i allt fall hava tillkämpat sig sådan, icke likväl skulle vara underkastade straffansvar för missbruk eller fel i tjänsten, vilka icke hava något med strejkrättens utövning att skaffa. — Den gällande rättens avgränsning av området för 25 kap. är i flera hänseenden otidsenlig och svävande (22 §). Förslaget har i en detaljerad bestämmelse sökt uppnå en något större precision och därvid upptagit vissa utvidgningar av ämbetsansvaret. Särskilt ömtålig är frågan, i vilken utsträckning befattningshavare vid enskilda företag skola på grund av funktionens art underkastas ämbetsansvar. Enligt förslaget skall detta bl. a. gälla om dem, som vid koncessionerade enskilda trafikföretag deltaga i driften av samfärdseln. Dessa skola vara underkastade fullständigt ämbetsansvar, alltså icke blott för tjänstefel som leder eller kan leda till trafikolycka (såsom f. n. de enskilda järnvägarnas trafikpersonal, en kategori som snabbt synes försvinna genom statsinlösen av dessa järnvägar). Leda-

möter av beslutande statliga eller kommunala församlingar, skola såsom hittills i huvudsak vara fritagna från ämbetsansvar. Dock skola de kunna straffas för tagande av muta och brott mot tystnadsplikt samt kunna drabbas av — de i deras fall i regel icke så kännbara — ämbetsstraffen såsom bistraff i anledning av allmänt brott.

II.

Härefter skall göras ett försök att karakterisera lagförslaget. Därvid komma några punkter av principiell betydelse att beröras mera ingående.

I lagtekniskt hänseende råder nära överensstämmelse med 1942 års lagstiftning. Paragrafernas och därmed brottsbegreppens antal har minskats. Detta innebär, såsom nedan närmare visas, icke att omfånget av vad som är straffbart blivit mindre. Men man har sökt sammanföra de straffvärda gärningarna till något större grupper, utan en alltför detaljerad kasuistik. En sådan blir med nödvändighet, i allt fall med tiden, ofullständig och kan därigenom inbjuda till kringgående av lagen eller åtminstone leda till orättvisor. I samband härmed står att det ofta funnits lämpligt att i själva brottsbeskrivningarna ange det intresse som skall skyddas i stället för att omskriva det genom att söka beskriva de situationer, i vilka det blir angripet. Genom detta förfaringssätt, som naturligtvis kan göra lagtexten något mindre populär, inriktas tillämpningen på det väsentliga och en riktlinje erhålles för lagrummets tolkning med hänsyn till dess ändamål. Sålunda beskrives i 19 kap. 1 § mordbrand såsom att någon anlägger brand, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom, i stället för den invecklade kasuistiken i det nuvarande 19 kap. 1—3 §. Efter orden leder denna till inbegripande exempelvis under 1 § av åtskilliga fall, där detta icke alls är påkallat av lagrummets grund; följaktligen inbjuder den till allehanda tolkningskonster.

De vidgade brottsrekvisiten motsvaras naturligtvis av straffskalor med en större spännvidd mellan minimum och maximum.

Viktiga kriminalpolitiska skäl, icke blott av individualpreventiv innebörd, ha ansetts kräva att domstolarna erhålla ökat utrymme för straffmätningen. Då sålunda straffskalorna ansetts böra vidgas, har detta även bort ske med brottsbeskrivningarna, eftersom det i regel vore meningslöst att vid sidan av varandra behålla särskilda inbördes närbesläktade brott med huvudsakligen överensstämmande straffsats. Att straffskalorna vidgats är sålunda icke blott en konsekvens av att brottsrekvisiten gjorts mera omfattande, utan orsakssammanhanget är i många fall det motsatta, eller ock ha båda förändringarna ansetts vara motiverade oberoende av varandra.

För att emellertid undvika alltför omfattande straffskalor har mycket ofta en del av ett brotts område ställts under en särskild straffsats för ringa eller grovt brott; någon gång förekomma båda varianterna vid samma brott, som alltså blir föremål för en tredelning. Innebörden av brottens gradindelning är densamma som beträffande förmögenhetsbrotten.

Beträffande förslagens uppställning kan nämnas att varje kapitel inledes med ett svårt brott, vilket kan anses vara typiskt för det slag av rättskränkningar som avhandlas i kapitlet. Avsikten har varit att härigenom underlätta förståelsen av lagens system, som icke fullständigt kan framgå av de med nödvändighet ibland något ofullständiga kapitelrubrikerna. — Varje uppsåtligt brott har erhållit ett särskilt namn. Härigenom har man belat bidra till en viss standardisering vid lagrummens citering i praxis och i viss mån befördra den moralbildande verkan av strafflagen och dess tillämpning. Att vid denna namngivning uppnå ett på en gång exakt och åskådligt samt från språklig synpunkt tilltalande resultat har väl icke alltid lyckats, främst beroende på att åtskilliga av brotten till följd av sin sällsynthet sakna anknytning till det allmänna språkbruket. Såsom exempel på en språkligt intressant benämning kan anföras „härverk“, bestående i att någon åstadkommer explosion, översvämning, ras, skeppsbrott, flyg- eller tågolycka eller annan sådan ofärd och därigenom framkallar fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom (19 kap. 2 §, jfr danska strafflagen § 291, Stk. 2).

Till sitt sakliga innehåll kan förslaget svårligen anses vara revolutionerande eller ens radikalt. Detta är helt naturligt redan därför att förslaget, enligt givna direktiv och upphovsmännens inställning, icke haft någon annan målsättning än att åstadkomma en av gjorda erfarenheter och ändrade förhållanden påkallad modernisering av en lagtext, som till stora delar utformats för mer än 100 år sedan. Sålunda har det icke gällt att genomföra något principiellt nytt av materiell innebörd, bl. a. icke någon genomgående förändring av medborgarnas ställning till staten, såsom en ökning eller minskning av den medborgerliga friheten. Den „humanisering“ även av rättsväsendet, som de flesta nu för tiden finna önskvärd, hänför sig, vad angår straffrätten, icke så mycket till gränsdragningen mellan vad som under straffhot skall vara förbjudet eller tillåtet, som fastmera till beskaffenheten av de straffrättsliga rättsverkningarna. En stark humanisering av dessa präglar det lagstiftningsarbete, som förbereder en ny straff- eller skyddsbalk.

Den ökade folktätheten och den fortgående komplicereringen av teknik, näringsliv och samhällsförhållanden med en tilltagande statlig reglering av stort och smått, delvis av utrikespolitiska hänsyn i onda tider, medföra nu utan tvivel en ökad friktion med därav följande konfliktmöjligheter ej blott mellan de enskilda inbördes utan även mellan den enskilde och det allmänna. Härav har föranletts ett otal nya föreskrifter, som för att bli något så när effektiva måst förses med straffsanktioner. Dessa återfinnas främst i de otaliga straffbuden inom specialstraffrätten, vilken sedan länge starkt tenderar mot en minskning av den individuella friheten. I det föreliggande förslaget ha influtit endast ett mindre antal nya bestämmelser av denna typ; exempelvis kunna nämnas olovlig underåttelseverksamhet (8 kap. 9 §, nuv. 8 kap. 14 a §, i huvudsak införd redan 1940) och den ganska diskutabla bestämmelsen om „hets mot folkgrupp“ (11 kap. 7 §). Helt nya äro ett antal bestämmelser om straff för den som av oaktsamhet förövar en gärning, vilken tidigare varit straffbelagd endast såsom uppsåtlig: viktigast är kanske grovt culpos mened, „ovarsam edsaga“ (13 kap. 2 §). I

dylika fall avses ofta närmast att bereda möjlighet att bestraffa gärningar, som antagligen ha förövats uppsåtligen, ehuru detta icke kunnat till fullo styrkas. Om någon inskränkning av den individuella handlingsfriheten är icke fråga.

Talrikare äro utvidgningar av det straffbara området av en annan typ. Det redan berörda sätt, varpå man sökt utforma brottsrekvisiten, genom en beskrivning i stället för en kasuistisk uppräknings, har naturligtvis medfört en jämnare gränsdragning, så att många, var för sig föga betydande varianter, som förut varit strafflösa, blivit straffbelagda, liksom andra omvänt hava flyttats från det straffbara till det strafflösa området. Sådana förskjutningar äro fullt avsiktliga. Man har velat fylla „luckor“ i lagen, och man har velat uppnå en bättre överensstämmelse mellan lagbudets syftning och dess omedelbara innehåll; dessa båda önskemål komma f. ö. ofta ut på ett och detsamma. Att av likvärdiga gärningar några skola straffas men andra gå strafflösa, kan ofta verka stötande: icke därför att de sistnämnda, kanske sällsynta varianternas strafffrihet i och för sig alltid skulle vara mycket farlig, icke heller därför att „luckan“ i och för sig gör ett ogynnsamt estetiskt intryck, men därför att en sådan ojämnhet är stötande ur rättvisans synpunkt och att dess konsekvenser i tillämpningen måste verka förvirrande på allmänheten och minska tilltron till lagstiftningens vederhäftighet ur moralisk synpunkt. Dessutom kan en alltför ojämn kasuistik leda till en spänning mellan den „logiska“ och den ändamålsbestämda lagtolkningsmetoden och därigenom medföra osäkerhet vid lagens tillämpning. Att slutresultatet av den i förslaget gjorda bearbetningen blivit en utsträckning av det straffbaras område till ett ganska stort antal små grupper av handlingar, som i regel icke äro mycket vanliga, torde alltså kunna stödjas på goda skäl. Emellertid har förslaget i denna del mött åtskillig kritik¹).

¹) I ett starkt kritiskt utlåtande (Föreningen Sveriges härads-hövdingar, årstryck 1945 : 7) uppgives att av förslagets något mer än 100 straffbud 70 ha erhållit större räckvidd än förut och att ett tjugotal brottstyper äro helt eller i huvudsak nya. — Det torde i

Den i viss mån ändrade tekniken i fråga om brottsbeskrivningarnas avfattning har gjorts till föremål för kritik även ur en annan synpunkt. Man förmenar, att rekvisit av den typ enligt vilken det brottsliga resultatet angives såsom „men“, „fara“ e. dyl. är ägnad att medföra rättsosäkerhet. Det skulle både för domstolarna, men ännu mera för polis och åklagare samt i synnerhet för de enskilda möta alltför stora svårigheter att bedöma den riktiga innebörden av de ifrågavarande bestämningarna. På grund härav måste man räkna med inbördes stridiga avgöranden och i stor utsträckning med åtal eller polisaktioner, som slutligen skulle befinnas icke leda till fällande dom; och åtskilliga personer måste komma att fällas till straff utan att själva hava räknat med möjligheten därav. Osäkerheten skulle, t. ex. i politiskt upprörda tider, kunna utnyttjas för att godtyckligt drabba misshagliga individer med straff eller åtminstone med straffprocessuella inskridanden. Denna kritik är icke helt gripen ur luften och den kräver ett noggrant övervägande. Innebörden av sådana bestämningar som „fara“ och liknande kan i varje särskilt fall icke fastställas utan ett moment av värdering. Fara är nämligen här, i full överensstämmelse med det vanliga språkbruket, icke detsamma som en aldrig så liten möjlighet för att en viss skada skall inträda, t. ex. i ett fall på tusen, utan risken måste vara så betydande att den är praktiskt beaktansvärd och detta i så hög grad, att dess (riskens) åvägabringande är oförsvarligt. Avgörandet härav beror på en avvägning av åtskilliga omständigheter, däribland huru allvarlig den möjliga skadan är och huru angeläget det är att företaga den handling, varigenom risken åvägabringas. För att anses innebära en fara måste därför den matematiska risken vid ett brott vara högre än vid ett annat.

Bedömandet härav kan obestriddligen vara svårt, men det är viktigt att icke övervärdera svårigheterna. De äro utan tvivel

många fall vara omöjligt att beräkna om en förändring av ett lagbud medfört såsom slutresultat en ökning eller minskning av dess omfång.

större vid en teoretisk analys, därvid man söker överblicka många olika slag av faror (eller på liknande sätt bestämda situationer) i ett sammanhang, än vid prövningen av en enda konkret situation. „Livets regel“ tillhandahåller ofta färdiga värderingar för vad man i situationer av ett visst slag får eller icke får göra, och i de särskilda fallen står det oftast från början klart, på vilken sida om gränsen en tilltalad har befunnit sig. Visserligen komma gränsfall att av och till uppträda. Beträffande dessa är att märka, att de ifrågavarande beskrivande kriterierna mycket ofta användas för att från straffbarhet utesluta mera undantagsvis uppträdande gärningsformer, som ingalunda äro att anse såsom önskvärda eller ens lovliga men som dock äro mindre förkastliga än de som i allmänhet falla in under övriga bestämmingar i brottsrekvisitet. T. ex. bestämningen „där åtgärden innebär fara i bevishänseende“ vid åtskilliga former av förfalskningsbrott och osann utsaga, 12 kap. 1 § och flera följande, 13 kap. 9—12 §§. Enligt förstnämnda lagrum skall den som, exempelvis, genom att skriva annans namn framställer falsk urkund straffas endast under den ytterligare förutsättningen, att åtgärden innebär fara i bevishänseende. Bestämningen har alltså en begränsande funktion. Om den på grund av sin förmenta osäkerhet icke skulle få användas, synas endast två möjligheter stå till buds: (1) att låta straff inträda utan denna eller någon motsvarande begränsning, så snart en falsk urkund blivit framställd, eventuellt begagnad; detta torde enligt mångas rättsmedvetande knappast möta större betänklighet; (2) att uppställa någon annan begränsning med ungefär liknande syfte, t. ex. den nuvarande lagens „sig eller annan till nytta eller att därmed skada göra“; detta uttryck är emellertid svårt att tolka, den ifrågavarande avsikten kan vara alltför svår att bevisa, och slutligen frågar man sig förgäves, varför en gärning som i och för sig kunnat få passera, skall vara straffbar blott därför att den haft ett nyttigt syfte. — Ett annat exempel på en värderingsmässig bestämning, som endast har till uppgift att utesluta straffbarheten i vissa fall, vilka icke på ett precist sätt kunna fullständigt

angivas i lagtexten, är „otillbörligen“ i fråga om förgripelse mot ämbetsman (10 kap. 4 §, se närmare motiven sid. 180; jämför även användningen av enahanda bestämning i nu gällande 21 kap. 4 § andra punkten beträffande vissa fall av utpressning, och liknande i danska straffl. § 281.2).

I andra paragrafer synas bestämmingar sådana som „fara“ m. fl., vilka bygga på en värdering, hava en mera positiv uppgift, i det att de icke kunna bortfalla, om straffbudet överhuvud skall kunna bestå. Beskrivningen av mordbrand i 19 kap. 1 § kunde sålunda uppenbarligen icke inskränkas till „anlägger någon brand“. Därest man icke anser sig kunna använda fara för vissa viktiga intressen såsom ett begränsande rekvisit, torde det vara nödvändigt att falla tillbaka på den gällande rättens kasuistiska metod. Denna innebär i 19 kap. 1 § att man uppställer ett antal fall av eldsåttande, i vilka fara för människoliv är mer eller mindre vanlig, och stadgar straff för allt eldsåttande i dylika fall, även i en situation där någon fara icke förelegat; t. ex. städse, då objektet är människoboning. (Detta enligt det nuvarande stadgandets ordalydelse: att inskränkande tolkningar framförts, utan stöd i ordalydelsen, kan icke göra lagrummets metodik föredömlig ur rättssäkerhetens synpunkt.) Även rättssäkerheten i betydelsen av rättsverkans förutsebarhet kan överskattas. Detta synes ske om man, för att undgå „rättsosäkerhet“, gör det säkert att en person i onödan skall straffas för något som icke är straffvärt hellre än att nöja sig med en ordning, enlagt vilken han med stor sannolikhet men icke med fullkomlig säkerhet skall undgå straff.

Värderande rekvisit sådana som „fara“ äro icke okända för den gällande strafflagen, ehuru mindre vanliga än enligt förslaget. Det är icke känt att de i någon större utsträckning föranlett domar, som ansetts obilliga, eller ens att de på ett mera kännbart sätt vållat domstolarna svårighet vid avgörande av brottmål. Från tillämpningen av nuv. 14 kap. 21 § („lex veneris“) äro visserligen att anteckna ett par rättsfall, i vilka tilltalade utan framgång bestritt att deras konkumbenter utsatts

för fara att bliva smittade av könssjukdom¹). Fallen synas alldeles icke ägnade att bestyrka att ett farerekvisit behöver väcka betänkligheter med hänseende till rättssäkerheten, om det har till uppgift att begränsa en krets av straffbara gärningar, vilken därför utan skulle komma att inbegripa vissa undantagsfall där straff icke är påkallat.

De på fara eller ett liknande objektiva resultat uppbyggda brotten äro av intresse även med hänsyn till det subjektiva rekvismet.

Liksom lagstiftningen om förmögenhetsbrott präglas även det nu föreliggande förslaget av en strävan att i möjligaste mån standardisera brottens subjektiva bestämmingar på det sätt, att vid varje brott i regel uppställs ett krav på uppsåt eller på oaktsamhet utan särskilda varianter eller kvalifikationer. Icke minst ur bevisningssynpunkt och med hänsyn till bestämmelsernas allmänpreventiva verkan har man ansett sig böra såvitt möjligt undvika krav på *dolus directus* eller på särskilda syften utöver det egentliga uppsåtet. Restlöst har emellertid denna ståndpunkt icke kunnat genomföras. Någon gång fordras ett syfte utöver det för ett brott utmärkande resultatet; t. ex. skall våld eller visst hot mot en ämbetsman som icke är i tjänsteutövning straffas enligt 10 kap. 1 § endast om det sker för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför; se även samma kap. 2 och 4 §§. Vanligare är att förslaget, för att ett visst brott skall anses föreligga, fordrar vanligt uppsåt till en effekt som icke behöver hava inträffat, t. ex. uppsåt att gå främmande makt tillhanda, för spioneri enligt 8 kap. 5 § och för olovlig underrättelseverksamhet enligt samma kap. 9 §, eller att ett sådant uppsåt angives såsom hållpunkt för att ett brott skall i regel anses såsom grovt, exempelvis att menedare har uppsåt att oskyldig må fällas till urbota straff, 13 kap. 1 §. I dessa fall uppställs väl ett subjektivt överskott, men detta innebär icke något krav på syfte eller animus utan

¹) Nytt jur. arkiv 1924 s. 52, 1934 s. 415, 1935 s. 386, kommittébetänkandet s. 375.

på vanligt uppsåt i visst hänseende. Inom området för culpa förekommer icke alldeles sällan ett krav på att oaktsamheten skall vara grov. Främför allt sker detta, då bestraffning av culpa dolo proxima ansetts erforderlig för att icke uppsåtliga fall skola alltför ofta helt undgå straff på grund av bevisnings-svårigheter, såsom ovan anmärkts.

Såsom hittills anses, då en och samma handling är uppsåtlig och då den sker av oaktsamhet, så gott som alltid föreligga två skilda brott, och särskilda straffsatser hava uppställts för vardera fallet; någon gång upptagas fallen likväl i en och samma paragraf, t. ex. 13 kap. 3 och 9 §. Mycket sällsynt förekommer, att helt uppsåtliga och helt oaktsamma former av samma gärning sammanföras till gemensam och enhetlig behandling: „vårdslöshet med hemlig uppgift“, som består däri att någon, antingen i dolus men utan att uppsåt att gå främmande makt tillhanda kan läggas honom till last, eller ock i culpa avsänder, offentliggör, till annan lämnar eller eljest röjer uppgift som är av hemlig natur, 8 kap. 8 §. Att på detta sätt sammanföra ett uppsåtligt brott och ett oaktsamhetsbrott har i ett förut berört utlåtande över förslaget betecknats såsom principiellt oriktigt. Detta är överraskande, då förfarandet är ytterligt vanligt, nämligen inom specialstraffrätten; inom vidsträckta områden av denna kan det sägas vara det regelmässiga. Kritiken bygger möjligen på den föreställningen att ett culpabrott alltid skulle vara lindrigare än ett dolusbrott, om brottsbegreppen överensstämma till sina objektiva rekvisit. Så är icke fallet. Å ena sidan kan dolusbrottet vara objektivt sett jämförelsevis ofarligt; för dess företagande kunna ibland anföras skäl som äro av stor vikt för gärningsmannen men likväl icke innebära en straffbarheten uteslutande intressekollision. Å andra sidan kan culpabrottet vara av högsta objektiva farlighet, det kan vara uttryck för en mycket grov och kanske vanemässig likgiltighet för viktiga intressen o. s. v.¹⁾). Den skillnad i fråga om straffbarhetens

¹⁾ Enligt den anförda 8 § skall straffas även den som handlar med uppsåt att gå främmande makt tillhanda och därunder culpöst röjer hemlig uppgift, medan det motsvarande dolosa fallet blir hänförligt till 6 § såsom spioneri.

grad som genomsnittligen och beträffande de allra svåraste resp. lindrigaste fallen inom vardera gruppen kan antagas föreligga, behöver icke vara större än att den kan tillgodoses genom straffmätning inom en enhetlig skala. Spörsmålet synes därför reducera sig till att gälla, huruvida den enhetliga straffskalan måste bli för vid, eller som man också kan uttrycka saken, huruvida särskilda straffskalor för dolus och culpa skulle komma att skilja sig så mycket, att det vore påkallat att uppställa dem bredvid varandra.

Andra exempel på enhetlig behandling av vissa dolus- och vissa culpa-fall förekomma också. Från lagstiftningen om förmögensbrott kan erinras om bokföringsbrottet, 23 kap. 5 §, i viss mån efter förebild i förutvarande 23 kap. 3 § första stycket 3). Några andra fall ha i förslaget övertagits från den gällande rätten. I 19 kap. 6 § andra punkten föreslås ett enhetligt straff för den som, på annat sätt än genom könsumgänge eller otukt, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet utsätter annan för fara att bli smittad av könssjukdom; nuv. 14 kap. 21 § andra st. använder samma metod. Enligt 19 kap. 5 § skall bestraffas tjänstefel, evad det sker med uppsåt eller av oaktsamhet, oförstånd eller oskicklighet, där ej gärningen utgör tjänstemissbruk. Liknande omfattning har nuv. 25 kap. 17, och någon olägenhet har icke försports av att detta lagrum är tillämpligt å både culpa- och dolusbrott, de senare därest den brottslige ej haft sådan särskild avsikt som omförmäles i nuv. 25 kap. 16 §.

Även andra former för kombination av dolus och culpa inom ett och samma brott förekomma, såväl i den gällande rätten som i förslaget. Sålunda kan, vid ett beträffande själva handlingen uppsåtligt brott, culpa vara tillräcklig i fråga om någon särskild objektiv betingelse för brottslighet. Detta är icke någon nyhet. Till häleri ansluter sig enligt nuv. 21 kap. 6 § ett lindrigare bestraffat brott, bestående däri att en hälerihandling uppsåtligen vidtages av någon som icke insåg men hade skälig anledning antaga att brott förelåg; 3 kap. 10 § i den ursprungliga strafflagen innehöll ungefärligen samma regel. I förslaget möter enahanda anordning i fråga om döljande av brottsling, 10 kap.

10 § med ett „culpost“ fall i andra st., efter mönster av nuv. 10 kap. 18 a § och urspr. 3 kap. 10 §. På liknande sätt har, i fråga om underlåtenhet att avslöja brott, uppbyggts 11 kap. 5 § första stycket andra punkten (jfr motiven sid. 218 f). På olika sätt partiellt culposa brott möta i 8 kap. 10 §, varom mera i det följande, och i 10 kap. 9 § andra st. om den som (uppsåtligen, motiven sid. 194) föregriper brottsutredning och därvid av oaktsamhet förvanskar eller undanröjer bevis. — Något principiellt hinder mot att ett partiellt culpost men i övrigt dolost brott sammanföres till enhetlig behandling med ett helt dolost brott av samma objektiva innehåll, kan icke anses föreligga. Ett exempel härpå erbjuder 23 kap. 3 § första st. enligt 1942 års lagstiftning, som härutinnan bygger på lagrummets tidigare lydelse: vissa uppsåtliga förfaranden, genom vilka en gäldenär uppsåtligen eller av grov oaktsamhet framkallar eller förvärrar obestånd skola såsom vårdslöshet mot borgenärer bestraffas enligt en enhetlig straffskala. Något egentligt motstycke till denna teknik synes likvisst icke föreligga i förslaget.

Emellertid har det gjorts gällande att detta i själva verket skulle i stor utsträckning ha „kombinerat en uppsåtlig handling med ett oaktsamhetsmoment och av kombinationen skapat ett uppsåtligt brott“¹⁾²⁾). Uttalandet gäller de icke fåtaliga stadganden i förslaget, enligt vilka i objektivet hänseende fordras „fara“ för en viss skada, „fara i bevishänseende“, „men för riket“, att en verksamhets bedrivande är „oförenligt med rikets vänskapliga förhållande till främmande makt“ och annat dylikt. Om innebörden av dessa objektiva rekvisit har talats i det föregående. I och för sig ligger nu intet orimligt i att i därför ägnade fall, vid i övrigt uppsåtliga brott, genom särskild föreskrift eftergiva kravet på uppsåt i fråga om fara och andra dylika rekvisit. I de delar av den nuvarande strafflagen, som förslaget avser att ersätta, har så skett dels i 14 kap. 21 § för-

¹⁾ Föreningen Sveriges häradshövdingar (ovan sid. 186 not 1).

²⁾ Det inses icke, huru en lagstiftare av något som i verkligheten är ett oaktsamhetsbrott skulle förmå att skapa ett helt uppsåtligt brott. Frågan är emellertid uteslutande terminologisk.

sta stycket, beträffande fara att bliva smittad av könssjukdom, dels i 8 kap. 4 § som även i fråga om vissa i och för sig uppsåtliga gärningar, varigenom någon framkallar fara för att rikets vänskapliga förbindelser med främmande makt skadas, endast kräver att den brottslige bort inse faran. Sistnämnda bestämmelse återfinnes utan förändring i denna punkt i förslagets 8 kap. 10 §. Mot nuv. 14 kap. 21 § svarar, såsom redan berörts, i förslaget 19 kap. 6 §. Det har ansetts otillfredsställande att bibehålla ett objektiva rekvisit av fara utan motsvarande uppsåt. För undvikande härav har det för den, som lider av könssjukdom i smittosamt skede och har vetskap eller misstanke därom, städse gjorts straffbart att öva könsumgänge med annan, som ej lider av sjukdomen. Den utvidgning av det straffbara området, som skett genom att det enbart objektiva kravet på fara bortfallit, har ansetts vara utan praktisk betydelse. I fråga om otukt, som ej är att hänföra till könsumgänge, har kravet på objektiva fara för smittans överförande måst bibehållas och därvid fordras enligt förslaget uppsåt på samma sätt som i allmänhet vid farerekvisit.

Fråga är nu om förslagets ståndpunkt vid de icke helt ovanliga uppsåtliga brotten av denna typ verkligen innebär, att i fråga om faran ej fordras mera än oaktsamhet. Till en början anmärkes, att den föreslagna lagtexten icke innehåller något, som utgör stöd för en sådan mening. Någon gång straffbeläggas uttryckligen ett oaktsamt framkallande av fara eller en därmed likvärdig situation (8 kap. 3 §, 19 kap. 8 §), men om dessa sällsynta fall är nu icke fråga. Spörsmålet gäller vad som menas med uppsåt till en „åtgärd, som innebär fara“ i visst hänseende. Utgångspunkten är här, enligt en inom både teori och praxis omfattad åsikt, att uppsåt å ena sidan uteslutes av en villfarelse om fakta, och å andra sidan föreligger utan hinder av en (s. k. egentlig) rättsvillfarelse. *Thyrén* framhåller sålunda, att skillnad måste göras mellan det faktum att en handling har den beskaffenhet, som beskrives i en viss strafflagsparagraf, och det faktum att det finns en strafflagsparagraf, som beskriver en sålunda bestraffad handling. Vetskap om det sistnämnda är

utan betydelse för frågan om uppsåt, och med vetskap om existensen av ett straffbud måste likställas vetskap om vad de däri använda orden betyda. En motsatt mening „skulle på en bakväg införa vetskap om straffbarhet såsom objektiv förutsättning för brottslighet; den skulle i praktiken betyda, att inkulpaten för att straffas efter en given paragraf själv skulle inrangerat sin handling under paragrafen i fråga, något varom icke kan få vara tal"¹⁾. — Strafflagskommissionens förslag av 1923 upptog en bestämmelse av följande lydelse: "Har någon uppsåtligen begått gärning, för vilken straff är utsatt i denna lag, och visste han ej att den är belagd med straff, varde ändå straffad för uppsåtligt brott". Enligt motiven är, i överensstämmelse med den gällande rätten, okunnigheten lika betydelslös, vare sig den gäller existensen av en viss straffbestämmelse eller densamma tillämplighet på det särskilda saksammanhang, som i ett visst brottmål föreligger till bedömande¹⁾. Motiven till det nu föreliggande förslaget behandla icke frågan med någon utförlighet men få anses intaga enahanda ståndpunkt (bl. a. sid 269 f, 363, 375).

Spörsmålet må något närmare belysas med ett exempel beträffande mordbrand. Enligt förslaget, 19 kap. 1 §, utmärkes detta brott objektivt därav att någon anlägger brand, som innebär fara för annan till liv eller lem eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Såvitt den handlandes subjektiva inställning nu är av intresse, måste man hålla isär, om han vet (eller eljest räknar med, på det sätt som utmärker *dolus eventualis*):

(1) att vissa faktiska omständigheter föreligga av sådan art, som att den ifrågavarande byggnaden är bebodd, att de inboende äro hemma och hava gått till sängs, att släckningsredskap saknas i huset, o. s. v.;

¹⁾ *Thyrén*, Principerna III sid. 52—64, särsk. sid. 52, 57. Uttalandena avse egentliga brott, d. v. s. handlingar med immanent samhällsfarlighet, sid. 55. — *Hagströmer* I sid. 203 f., jfr sid. 163 ff., torde i sak överensstämma.

¹⁾ Statens offentliga utredningar 1923 : 9, 3 kap. 1 § andra st. och motiven sid. 127.

(2) att på grund av nu nämnda fakta föreligger minst en viss sannolikhet för att eldsanläggningen kommer att leda till att någon blir skadad till liv eller lem eller att omfattande förstörelse av annans egendom skall inträda; detta torde ofta ej närmare intressera den handlande, i vilket fall *dolus eventualis* kan vara att antaga (förutsatt att han dock tänkt sig skadan såsom möjlig);

(3) att den nämnda minsta riskgraden utgör sådan fara som avses i lagrummet.

Om gärningsmannen är okunnig om de under (1) nämnda fakta, m. fl. liknande, och på grund därav icke drager den under (2) angivna slutsatsen, föreligger icke något uppsåtligt mordbrandsbrott. Härom äro alla ense. Vidare kan förekomma, att gärningsmannen väl känner till de under (1) nämnda fakta men likväl icke drager eller accepterar slutsatsen under (2), t. ex. därför att han felaktigt menar att han själv anordnat en fullt effektiv beredskap för de inneboendes räddning och egendomsskadans begränsning; i detta skäligen opraktiska fall föreligger icke heller något uppsåtligt mordbrandsbrott¹). Om åter hans vetskap omfattar både det under (1) och under (2) upptagna föreställningsinnehållet, men — ännu mera opraktiskt — han tror att lagen med fara avser endast en viss högra riskgrad (som även är högre än den av honom *in casu* antagna), föreligger uppsåt. Det är svårt att inse, att häri skulle ligga något för rättssäkerheten betänkligt. Meningsskiljaktigheten torde bero på att uttrycket „insikt om faran“ kan hänföra sig till båda momenten (2) och (3), men att man ofta tänker blott på det ena; att hålla dem i sär torde också ytterst sällan påkallas för att bedöma de föreställningar, som i verkligheten förekommit hos en tilltalad i gärningsögonblicket.

Det anförda må exemplifieras även i fråga om „fara i bevishänseende“ i förslagets 12 och 13 kap. En till tjänstgöring

¹) Se motiven till 19 kap. 6 §, sid. 375: för straffbarhet förutsättes, att gärningsmannen insett att hans beteende innebar smittorisk, etc.

inkallad värnpliktig har förfalskat ett intyg om någon familjehögtid och med stöd därav begärt permission. Han har naturligtvis räknat med att intyget kunde komma att vinna tilltro hos kompanibefälet. Emellertid har han slagit upp strafflagen och föreställt sig att „fara i bevishänseende“ skulle avse endast bevisning inför rätta, och att därför hans åtgörande skulle vara straffrit (i allt fall såsom förfalskning). Ingen lär anse, att han på grund av detta misstag verkligen borde undgå straff enligt 12 kap. 1 eller 2 §. I själva verket torde någorlunda plausibla misstag av denna art huvudsakligen förekomma hos personer som förvärvat några brottstycken av juridisk eller språklig bildning. Till att just dessa borde i större utsträckning än andra få utan påföljd föröva straffbelagda gärningar, torde icke finnas giltiga skäl.
